

ДОДАТКОВІ МАТЕРІАЛИ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ «НА УРОК»

На Урок
освітній проект

РОЗВИТОК КРИТИЧНОГО, ЛОГІЧНОГО ТА КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ

ОГЛЯД ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ
КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ДОРΟΣЛИХ ТА ДІТЕЙ

2021

ОСВІТНІЙ ПРОЕКТ «НА УРОК»

<https://naurok.com.ua>

Розмова з прибульцем

Кожен чув поширений вираз – якщо ви не здатні пояснити щось дитині, значить і самі цього не розумієте. Дійсно, за розлогими розумними словами часто ховається розпливчате бачення теми. Саме тому мета нашої вправи – прибрати все зайве, аби смислова конструкція стала максимально простою і доступною. А якщо уявити, що перед вами прибулець? Адже гість із далеких світів не знає про нашу планету та людство нічого. Такий підхід допоможе поглянути на звичну інформацію з неочікуваного боку.

Процес виконання:

- 1. Визначте учасників** За допомогою жеребкування оберіть, хто посяде місце дитини/прибульця, а хто буде пояснювати. Аби було простіше вийти в роль, можна одягнути костюм та накласти відповідний грим. Не виключено, що чужинна зовнішність співрозмовника вбереже учнів від спокуси пояснити певні явища за допомогою звичних понять.
- 2. Підготовка матеріалу.** Діти мають обрати принаймні 10 теорій або фактів, які хочуть пояснити. Якщо на меті – пояснення дитині, обирайте переважно наукові концепції: теорія гравітації, створення Сонячної системи, чорна діра тощо. Якщо ж учень говорить із прибульцем, пояснювати можна будь-що.
 - Чому люди використовують стільці?
 - Що таке сон?
 - Навіщо люди тримаються разом?
 - Навіщо державі прапор і що це взагалі таке?
- 3. Розробіть план.** Може здаватися, що пояснити елементарне, добре відоме поняття, дуже просто. Але насправді діти, скоріше за все, зіткнуться з неочікуваними проблемами, тож краще розробити послідовність тез.

Основні моменти, які треба опрацювати заздалегідь:

- лакуни та недостатнє розуміння концепції учнями (цікаво, що часто це помітно лише вже під час пояснень);
 - яка інформація є ключовою, а яка другорядною;
 - знайти прості слова, образи та аналогії, не втративши і не викрививши при цьому смисл.
- 4. Поясніть концепцію дитині/прибульцю.** Нехай діти/прибульці визначають тему, яка їх цікавить, тоді як інші учні мають її розкрити. Прибульці можуть ставити запитання для уточнення. Діалог учнів може виглядати приблизно наступним чином.

Прибулець: – Що таке кішка?

Учень: – Це живий організм.

Прибулець: – Він розумний?

Учень: – Кішка має певні розумові здібності, але не такі, як у людини. Зазвичай її інтереси обмежують наступними видами діяльності...

Схожим чином учні можуть описати суть певної спортивної гри. Наприклад, пояснити правила футболу, або розказати, чому землянам настільки подобаються ігри.

5. **Підбийте підсумки.** Завдяки цій вправі діти визначають теми, які розуміють не надто добре, навчаться дивитися на будь-яку проблему під іншим кутом. Запитайте учнів, що було найскладнішим у поясненні? Які запитання були неочікуваними? Чи зрозумів прибулець гру чи певну концепцію так само як землянин, чи в нього склалось власне бачення?

Метод критичного мислення «Думай, збирайся, ділись»

Не всі прийоми критичного мислення мають величезний опис, займають цілий урок та потребують ретельного попереднього планування. Є прості та ефективні речі, такі, зокрема, як вправа «Думай, збирайся, ділись».

Для чого? На уроці, де використовується така методика, учні записують свої ідеї та обговорюють їх із напарником, перш ніж поділитися ними з усім класом.

Чому навчить? Насправді ефект від такої роботи довготривалий та дуже вагомий для учнів. Діти навчаються:

- Думати, перш ніж говорити.
- Оформлювати свої думки у письмовому форматі.
- Вести конструктивний діалог з напарником.
- Брати до уваги чужі думки та на цій основі корегувати власні висновки.
- Виступати перед публікою, представляючи командне рішення.

Більш того, стратегія «Думай, збирайся, ділись» допомагає учням виховувати у собі почуття довіри, стимулює до спілкування, що сприяє зваженому і продуманому формулюванню висновків. Підходить абсолютно до будь-яких типів уроків та предметів.

Процес виконання:

1. Думай

Сформулюйте ключове чи дискусійне запитання, яке стосується теми уроку, виховної години чи будь-якого заходу. Попросіть учнів подумати над відповіддю та записати її у зошитах або на аркушах.

2. Збирайся

Попросіть школярів об'єднатися у пари. Це можуть бути сусіди по парті. Якщо комусь не вистачає пари, створіть групу з 3 дітей. Повідомте, що учні в парі мають показати один одному відповіді. Дайте 10 (чи менше) хвилин на обговорення. Зауважте, що вони можуть корегувати свої відповіді за результатами розмови.

3. Ділись

Завершивши обговорення, опитайте учнів. Після завершення обговорень попросіть пари озвучити свої відповіді, поцікавтесь, чи змінилися вони під час другого етапу роботи. Опитавши кожну пару, ви зможете побачити, як поступово змінюється думка усього класу. Можете також поцікавитись у когось з пари, що саме сказав напарник. Таким чином можна перевірити, наскільки школярі хороші слухачі.

Описана стратегія фокусується на формуванні навички уважно слухати та сприймати чужі ідеї. Хтось вже давно практикує таку вправу, хтось тільки пробуватиме. Але, як показує практика, велике складається з дрібниць. Й інколи такі нехитрі прийоми, як цей, допомагають досягати значних результатів.

Факт і особиста думка

У статтях, дискусіях та новинах нерідко маніпулюють різницею між фактом і особистою думкою. Часто особиста думка подається як факт, що призводить до викривлення реальності, де остаточні рішення приймаються не на основі реальних подій, а суб'єктивних проєкцій і досвіду речника. Завдання наступної вправи – навчити дітей відрізнити ці два поняття. Це вкрай важливо для розвитку критичного мислення.

Процес виконання:

- 1. Розберіться з термінологією.** Факт і особиста думка – яка між ними різниця? Нехай діти спробують дати визначення цим поняттям та спеціальну створять таблицю. В одній колонці будуть риси, притаманні лише фактам (факт може бути доведено як істинний або помилковий), а в іншій – лише особистій думці (її неможливо довести як істинну чи помилкову), а у третій – обом.
- 2. Проведіть аналіз.** Візьміть будь-яке видання (газету, журнал, інтернет ЗМІ, або використовуйте приклади з власного життя), проаналізуйте кілька матеріалів та попросіть дітей виписати з них у дві колонки твердження, що є фактами та особистими думками.

Якщо це факт, школярі мають пояснити, як його можна довести. Якщо особиста думка, то варто аргументувати, чому вона не може бути доведена. Об'єднайте учнів у групи та запропонуйте дати відповіді на наступні запитання:

- Як можна довести наведене у ЗМІ твердження?
- Чи є в матеріалі упередженість?
- Твердження засноване на перевірених інформації, припущенні чи особистому досвіді? Як це можна зрозуміти?
- Чи використовується в матеріалі образна, описова мова, покликана викликати емоції?
- Чи є в матеріалі щось, здатне ввести в оману?
- Чи достовірні факти?
- Чи заснована особиста думка на фактах? Це загальнопоширені факти чи поодинокі випадки? Чи можуть ці реальні випадки бути інсценовані, спровоковані?

- 3. Підбийте підсумки.** Запитайте учнів – наскільки часто вони або люди, що їх оточують, підміняють факти особистою думкою? Люди роблять це навмисно чи ні? Чим небезпечна підміна цих двох понять?

Біографічний вірш: самоідентифікація підлітка

«Хто я?» – це запитання, яке хвилює фактично кожного підлітка. Ця вправа з критичного мислення допомагає школярам зрозуміти та пояснити важливі аспекти їхньої особистості. Підлітки можуть написати римований або білий вірш, звертаючи увагу лише на ритм. Також це один з варіантів роботи, коли потрібно охарактеризувати історичну чи літературну постать.

Для чого? Біографічний вірш допоможе учням вийти за межі звичного образу, який ті звикли демонструвати одноліткам чи старшим. Ця вправа дозволить оточенню поглянути на підлітка по-новому, зосередившись на факторах, що формують ідентичність – досвіді, стосунках, сподіваннях та інтересах. Це чудовий спосіб налагодити стосунки між однолітками та створити сприятливу атмосферу у колективі.

Також біовірші – це спосіб спосіб почути від учнів усе, що вони знають про літературних чи історичних персонажів.

Процес виконання:

1. Попередня підготовка

Оберіть предмет обговорення та визначте мету створення біо-вірша. Як правило, учні вирішують – написати вірш про себе. Але цілком прийнятно це й стосовно до вигаданих чи реальних постатей. Можете дати завдання учням написати вірш про певну історичну фігуру, або дозвольте обирати самостійно.

Підготуйте список бажаних критеріїв, які мають розкриватися у роботі. Наведемо приклад списку запитань та пропозиції до самопрезентації учня:

1. Використовуй прикметники, які допоможуть описати тебе.
2. Розкажи про стосунки з іншими (друзями, батьками, братами чи сестрами).
3. Що ти любиш?
4. Які найважливіші спогади у твоєму житті?
5. Чого боїшся?
6. Які в тебе обов'язки?
7. Про що ти мрієш, на що сподіваєшся?
8. Що про тебе знають всі? (Ім'я, місце, місто, район, де ти мешкаєш).

Ви можете адаптувати цей формат під інші типи запитань чи переорієнтувати на іншого персонажа, історичну постать.

2. Мозковий штурм

Перш ніж діти почнуть писати, корисно провести мозковий штурм, щоб визначити ідеї, які може бути використані у вірші.

3. Процедура написання вірша

Поясніть формат біовірша. Можете заздалегідь підготувати варіант готового вірша, який розкаже про вас чи якогось персонажа по-новому.

4. Оприлюднення готових віршів

Є багато способів того, як учні зможуть поділитися своїми роботами. Наприклад, можуть дати сусіду по парті, зачитати, розмістити на стенді тощо. Можете запропонувати виконати такий варіант:

- Попросіть учня прочитати вірші класу. Заздалегідь призначте когось на роль коментатора для цього читця. Коли поезію буде озвучено, коментатор має сказати, що йому сподобалось, що ні, що було цікавим, а що – неочікуваним.
- Попросіть передати вірші сусіду по парті. Дайте час для читання мовчки. Читач робить свої помітки-коментарі на полях і передає роботу далі. Насамкінець аркуш із купою коментарів повертається до автора.

Якщо ви розумієте, що на уроці забракне часу на виконання завдання, розподіліть його таким чином: підготовка на уроці – виконання вдома – перевірка на наступному уроці. Прийом допоможе по-іншому поглянути на школярів, а також перевірити їхню здатність глибоко аналізувати історичних чи літературних персонажів, а головне – себе.

Вправа «Мозаїка» для критичного осмислення та аналізу інформації

«Мозаїка» зробить з групи учнів справжніх експертів у певній галузі, що дозволить згодом поділитися набутими знаннями з однокласниками. Такий підхід допоможе школярам зрозуміти та запам'ятати інформацію, одночасно розвиваючи навички співпраці. Оскільки учні будуть знати, що несуть відповідальність за отримання знань однокласниками, варто очікувати, що вони відчують більшу відповідальність та потребу в ефективній роботі.

Використовуючи цей прийом, заздалегідь попередьте учнів про те, що згодом вони будуть працювати з інформацією, яку отримають один від одного. Закликайте кожного до участі у обробці, аналізі та осмисленні матеріалу.

Процес виконання

1. Добір матеріалу для вивчення

Це може бути комплект матеріалів (фрагменти документів, зображення, діаграми, таблиці) чи низка запитань. Додатково об'єднайте клас у експертні групи, для кожної з яких сформулюйте своє завдання. Як показує практика, найчастіше група складається з 3-5 учнів, але остаточний – вибір за вчителем. Уважно поставтесь до того, як скомпонувати групи. Варіантів декілька:

- діти самі об'єднуються;
- випадковий вибір;
- баланс «сильних» та «слабких» учнів.

Можна видати декільком групам однаковий матеріал, аби порівняти, наскільки відрізнятимуться результати аналізу.

2. Робота у групах

На цьому етапі кожна з груп відповідає за вивчення певної інформації, яку потім має повідомити класу. Намагайтесь підібрати максимально повний пакет матеріалів. Наголосіть, що всі учасники групи мають розібратися в темі. Аби уникнути помилкових висновків, які будуть передані класу, можна попередньо переглядати записи, зроблені учнями.

3. Навчання

Після того, як експертні групи матимуть чітке уявлення про матеріали, які вони представлятимуть класу, переходьте до етапу навчання. Кожна група делегує «вчителів» та «учнів». Обрані експерти по черзі представляють інформацію, в цей час слухачі роблять нотатки. Можете роздати таблиці-заготовки для заповнення.

4. Роздуми щодо отриманої інформації

Тепер, коли весь клас ознайомився з новою інформацією, можна оголосити складніші запитання, яке потребує систематизації всіх отриманих знань. Зробіть усне опитування чи попросіть надати письмову відповідь, розв'язати задачу в зошитах.

Рецензія на фільм (або книгу)

Це аналітична вправа, виконуючи яку діти можуть насолоджуватись переглядом своїх улюблених, фільмів, книг або телешоу. Мета завдання полягає в тому, аби навчити школярів критично ставитися до контенту, який вони споживають. Також це чудове завдання для групової роботи, адже думка друзів та однокласників допоможе поглянути на ситуацію інакше.

Після перегляду фільму або прочитання книги далеко не всі школярі можуть легко виділити основну думку, а через кілька місяців зміст просто випаровується з пам'яті. Збільшити коефіцієнт корисної дії від перегляду аби читання можна завдяки аналітичному підходу.

Процес виконання:

- 1. Обираємо матеріал.** Запропонуйте дітям обрати улюблений фільм або книгу для аналізу. Або просто знайдіть на Ютубі добірку трейлерів до найновіших кінофільмів. На їх основі школярі зможуть провести кілька мініаналізів.
- 2. Аналіз побаченого.** Запропонуйте учням обговорити наступні питання:

Для кіно/книги:

- Що мені сподобалося більше/менше за все?
- Чи є у цій історії певне послання або мораль? Чи значне місце вони посідають?
- Як досвід із фільму/книги можна використати в реальному житті?
- Чи викликала ця історія емоції? Чи відчуваю я, що герої близькі мені (чи асоціюю себе з ними)?
- Ця історія оригінальна? Я бачив/чув схожі історії раніше? Які елементи наративу (герої, сюжетні ходи) повторюються в інших фільмах/книгах?
- Якою була мета автора? Чи досяг він її?

Для трейлера:

- До якого жанру відноситься цей фільм? Що примушує так думати?
- Хто головні герої? Чи дає трейлер уявлення про їхній характер? Які слова або сцени примусили вас так подумати?
- Яким має буде сюжет на вашу думку?
- Чому в короткому трейлері автор показав саме цих людей, сцени, кадри? Можна зробити покадровий аналіз.
- Яке враження він хотів скласти в глядача? Як позиціонує свій фільм? Що вважає його родзинкою? Які речі, на думку автора, мають привернути увагу глядача (відома актриса, багато екшену, гарні спецефекти, чітке зображення історичних реалій, соціальна проблема, розмах подій тощо)?
- Чи зацікавив вас трейлер? Ви пішли б на це кіно? Чому так/ні?

3. Підбийте підсумки. Запитайте, чи збільшилось задоволення від перегляду фільму або прочитання книги після аналізу? Чи відчували вони глибший контакт з автором? Чи відкрив аналіз нові грані ваших улюблених фільмів?

Прийом критичного мислення «Дискусійне кафе»

Розуміння різних точок зору може бути ключем до будь-якої проблеми. Знайомство з різними поглядами на проблему дозволить учням проаналізувати події, які минули, вчинки історичних діячів, мотиви головних дій головних героїв літературних творів. Вправа «Дискусійне кафе» реалізується у форматі дружніх посиденьок, ніби старі знайомі обговорюють ту чи іншу ситуацію. Передбачається, що кожен досконало знає проблему та готовий захищати свою думку.

Для чого? Залучаючи до розмови дітей, які мають різні точки зору, вдається досягти чудового результату – отримати більше інформації про постать, ситуацію, конфлікт, що сприяє усвідомленню першопричин перебігу подій. Така робота може стати інструментом оцінювання або підготовки учнів до написання твору, контрольної роботи. Ефективною є вправа і під час підготовки до ЗНО.

Процес виконання:

1. Оберіть об'єкт та тему обговорення

Оберіть 5-10 історичних, політичних, культурних постатей чи персонажів художніх творів. Вони мають представляти різні погляди та умови життя у певному розрізі часу, який вивчається на уроці. Також замість людей можна обрати угруповання, гуртки, політичні сили. Для кожного об'єкту підготуйте коротку біографію, яка може включати, якщо мова йде про людину, такі основні дані, якщо мова йде про людину: стать, вік, сімейний стан, рід занять, рівень освіти та життєві події.

Потім оберіть проблему чи подію, яка зачепила всі обрані постаті. Саме це стане контекстом і темою обговорення. Обрані персонажі, наприклад, можуть обговорити різноманітні теми, що вплинули на їхнє життя: за кого голосуватимуть на прийдешніх виборах, як війна змінить світ, пояснять свої вчинки? Дискусійне запитання виназначає вчитель.

2. Підготовка до розмови

Роздайте ролі учням. Їх можете обрати ви або ж самі діти за бажанням. Роздайте заздалегідь підготовлені біографії "персонажів" та іншу довідкову інформацію. Можна попросити обговорити варіанти з учнями, які не отримали ролей. Кожен «персонаж» сам обирає собі команду однодумців. Разом вони обговорюють та готують таблицю ідентичності (короткі відомості про обговорювану особу, варіанти її поведінки та ставлення до тієї чи іншої проблеми).

Ви зекономите час на уроці, якщо підготовка до «Зустрічі» відбудеться заздалегідь. Наприклад, ви можете роздати ролі, визначити проблемне запитання, а діти організуються та підготуються до вправи, яка буде проведена наступного уроку.

3. Зустріч у кафе

Під час розмови у кафе учні презентують свого героя в дискусії. Початок – учні у довільній формі вітаються, один з учасників виголошує заяву чи проблемне запитання. Наприклад: «Я чув, що трапилась певна ситуація. Що ти про це думаєш?». Оскільки ця розмова може тривати до 20 хвилин, а дійовим особам може бути складно порозумітися, необхідно нагадати про норми спілкування.

Варіанти та методи організації роботи:

1. Мозаїка. Об'єднайте клас у три групи. Якщо у вас 30 учнів, то отримаєте 3 групи по 10 дітей, де у трьох будуть ролі, а решта стануть командою, або ж кожен говоритиме від свого імені. Таким чином ви організуєте та залучите до роботи увесь клас. Попросіть дотримуватися правил поведінки. Якщо якась група закінчила дискутувати, вона може послухати сусідів.

2. Круглий акваріум. Розставте стільці колом посередині класної кімнати. Кількість стільців має дорівнювати кількості ролей. Дискутують ті, хто сидять на стільцях, решта спостерігає за колом. В один із моментів ви можете зупинити дискусію та замінити учасників на тих, хто поза колом.

4. Письмові роздуми Варіант додаткової роботи – по завершенню дискусій попросіть учнів написати роздуми – свої міркування щодо отриманого досвіду. Це може бути домашнім завданням.

Орієнтовні запитання:

- Почуті твердження опонентів могли змінити точку зору твого героя?
- Як ти почувався під час розмови? Коли тобі було комфортно, на якому етапі: коли захищав свою думку чи коли переконував інших?
- Що ти дізнався про себе, поведінку людей під час проведення дискусії?

5. Проведіть опитування

Щоб підбити підсумки і зробити висновки про ефективність уроку, проведіть опитування. Почніть з простого: «Що нового ви дізналися з цієї роботи?». Для цього необхідно лише декілька хвилин.

Варіанти виконання роботи

Додайте дослідницької роботи. Замість підготовки короткої біографії можна дати завдання провести дослідження самостійно. Корисно буде запропонувати дітям перелік орієнтовних запитань та представити ваші очікування від їхньої роботи. Це може бути групова або самостійна робота.

Літературне кафе. Обговорювати можна не тільки історичні постаті, а й героїв вивчених літературних творів. Центр розмови – подія, описана у книзі, яка зачепила декількох дійових осіб.

Математичне кафе. Хто сказав, що формули та теореми не підлягають обговоренню?

Важливо також правильно планувати час. Ми розуміємо, що за 45 хвилин складно встигнути все. Можна використовувати цю вправу на заходах, які проводяться для кількох класів або цілої паралелі. Якщо плануєте зробити все на уроці, організуйте робочий процес таким чином: підготовка здійснюється вдома відповідно до розподілених ролей, у класі відбувається дискусія і формулюються висновки, домашнім завданням, якщо таке передбачено, може бути письмовий роздум.

Рекомендуємо вдаватися до цієї вправи, коли обговорюєте найбільш проблемні запитання. Наприклад, на уроці історії доцільно використати цю методiku під час вивчення теми «Переяславська рада». Під час вивчення передумов появи та наслідків Валуєвського циркуляру можна створити інтегрований урок історія+українська література, у такому разі персонажами будуть реальні історичні постаті та мистецькі діячі. Цікавою ця вправа буде для вивчення суперечливих моментів біографій письменників. Простір тем для пошуку необмежений!

Прийом критичного мислення «Читацький театр»

«Читацький театр» - досить складна для втілення вправа критичного мислення. І найскладніше в ній не планування часу, не вибір теми, а необхідність переконати учнів взяти участь у театралізованому дійстві. Але воно того варте. Ця вправа сприятиме формуванню навичок критичного мислення і подоланню страху перед публічними виступами.

На уроці, де використовується методика «Читацький театр», групам школярів демонструють одноліткам окремі текстові фрагменти. На відміну від типової інсценізації п'єси, ця вправа вимагає розігрування міні-вистави у довільному форматі. На основі поданого матеріалу демонструється конфлікт, розкривається тема чи передається певне повідомлення. Учні самі обирають, на чому зробити акценти. Такий тип роботи доцільно використовувати у процесі вивчення нової теми, на позакласних заходах та тематичних зустрічах, присвячених певним подіям.

Якщо ви обрали варіант вивчення нової теми, то заздалегідь підготуйте декілька фрагментів з історичних документів, літературних текстів, підручників. Найчастіше прийом використовується на уроках предметів гуманітарного циклу, проте обмежень не існує.

Перш ніж продемонструвати поетапну схему реалізації прийому, наведемо приклад роботи, яка була проведена з учнями 11 класу в процесі вивчення твору Ліни Костенко «Маруся Чурай».

У класі 20 учнів, яких було поділено на 3 групи по 6-7 осіб. Це був другий урок з вивчення теми. На жаль, провести всю вправу на одному уроці досить складно, тому обрані фрагменти тексту твору було роздано на попередньому уроці. Кожен уривок за обсягом - приблизно 1 сторінка формату А4:

1. Фрагмент суду

Учні обрали для себе ролі глядачів у суді, коментуючи події, слова судді, Марусі та інших. Діти не відтворювали діалоги роману, а перед класом аналізували текст.

2. Розділ V Страта

Школярі придумали варіант розповіді, до якої можна залучити всіх з групи. Вони зобразили, що за стіною камери у в'язниці знаходиться Маруся та говорить сама до себе. В'язні все чувають і коментують її слова, фактично переказуючи суть розділу. Заключне слово у вартового, який чув монолог Марусі та інших в'язнів.

3. Розділ V Страта

Той самий фрагмент, але інше прочитання. Група обрала формат виступу однієї людини. Всі готували текст, зробили власні акценти у монолозі, підготовчий етап виконали спільно. На імпровізованій сцені була одна дівчина. Їй вдалося без реквізиту, просто сидячи на підлозі, показати самотню людину в тюремній камері.

Демонстрація кожного фрагменту зайняла близько 5 хвилин. У процесі перегляду учні мали можливість записати те, що їх зацікавило. Наприкінці уроку було проведено опитування та написані короткі відгуки. Таким чином вдалося досягти розуміння тексту та поставити себе на місце персонажів.

Процес виконання

1. Підготовка фрагментів тексту.

Об'єднайте клас у групи, розкажіть правила виконання вправи, налаштуйте на командну роботу.

Правила:

- Виступати можуть не всі, але підготовкою до виступу займається кожен.
- Важливе нове прочитання тексту, не дозволяється точне цитування матеріалу.
- Ви можете використовувати довільні форми виступу.
- Реквізит заборонено.
- Можна користуватися додатковими джерелами.
- Робіть нотатки, переглядаючи виступи однокласників.

2. Принципи вибору матеріалу

Відповідно до того, скільки учнів у вашому класі, оберіть 4-5 різних фрагментів, по одному для кожної створеної групи (по 5-6 учнів). Розподіліть матеріал за власним

бажанням, або дозвольте учням обирати його самостійно. Можете взяти один уривок, таким чином ви побачите, наскільки відрізняються інтерпретації певного факту, ситуації чи проблеми.

Увага! Обираючи текст, враховуйте такі особливості:

1. Короткі фрагменти дозволяють глибше, ніж великий текст, зрозуміти суть проблеми. Тому часто достатньо всього декількох абзаців.
2. Використовуйте ті матеріали, які мають лише одну основну дію.
3. Текст має стосуватися важливої теми, а не просто демонструвати сюжетну лінію з діалогами.

Учителям літератури простіше впоратися з таким завданням. Наприклад, достатньо взяти фрагмент твору, що вивчається – роману, оповідання, повісті. При цьому підготовка до виступу буде домашнім завданням. А що робити іншим? Вправа доступна для істориків, географів, особливо, якщо тема висвітлена в літературі. З іншого боку, історичні документи та просто факти про подорожі, події, також є чудовим матеріалом.

Так само як і легенди та міфи, якими оточені експерименти з фізики та хімії. А як щодо математики? Вивчаючи нову формулу, застосуйте метод сторітелінгу та попросіть обіграти здобуті знання з використанням вправи «Читацький театр».

3. Читання фрагментів

Зважаючи на обсяг обраного матеріалу, для першого ознайомлення достатньо кількох хвилин. Перш ніж учні почнуть інтерпретувати текст, дайте можливість прочитати його вголос та про себе. Якщо потрібно, обговоріть складні чи нові слова, з'ясуйте їх значення.

4. Групова робота

Далі кожна група ще раз перечитує текст, виділяючи ключові моменти: слова, фрази, речення. Дайте можливість це занотувати. Діти мають уміти пояснити, чому саме на цих словах було зроблено акценти. Аби допомогти групам структурувати виступ, запропонуйте знайти відповідь на такі запитання:

1. Про який конфлікт йдеться?
2. Які слова чи фрази є найважливішими?
3. Що найцінніше та найцікавіше у фрагменті?

Тепер учні готові презентувати свою роботу. Нагадайте, що мета не в тому, щоб виразно прочитати текст, переказати його чи зіграти в ролях. Його потрібно переосмислити, створити нову подачу. Виступ може бути повністю безшумним – учні розповідатимуть мовою тіла, аби створити зображення, що застигло у часі, наче фото. Ще один варіант – хороше начитування ключових фраз. Запропонуйте учням список рекомендацій та пропозицій, які можна використати (як варіант, роздайте списки пропозицій групам):

- повторюйте ключові слова, фрази чи пропозиції;
- виступіть групою, частиною групи або одноосібно висловіть спільну думку;
- змініть порядок тексту;
- на імпровізованій сцені розміщуйтеся зручно;

- ви не можете використовувати реквізит;
- так чи інакше кожен має взяти участь у роботі.

5. Виступи

Є безліч способів провести час з користю для всіх. Наприклад, поки група виступає, глядачі занотовують свої враження про побачене. Цей матеріал дозволить узагальнити отриману інформацію наприкінці уроку. Альтернативний варіант – можна попросити прокоментувати кожний виступ. Аби зберегти час, краще представляти відповіді у вигляді позитивних відгуків, а не критичних зауважень.

Також можна запропонувати заготовки, які спонукають продовжити речення:

1. Найбільше мене вразило...
2. Ідею мені допомогли зрозуміти...
3. Найбільше мені запам'яталось...
4. Найбільше мене здивувало...
5. Найцікавіше було бачити, як...
6. Роздуми учнів

За допомогою попередніх запитань дайте можливість учням проаналізувати набуті знання та особисту роль кожного у підготовці. Чи задоволені вони результатом? Чи змінили б щось наступного разу?

Такий тип роботи має величезне значення для формування сміливої особистості, спроможної аналізувати отриману інформацію. Ви самі здивуєтесь, коли побачите, на що здатні ваші учні.

Прийом критичного мислення «Прогулянка галереєю»

Виконання такої вправи вимагає цілковитого переосмислення структури уроку, тому будьте готові провести його в іншому форматі. У процесі цієї «прогулянки» учні ходять класом та розглядають тексти чи зображення, розміщені на стінах кабінету. Вправа навчить системно аналізувати інформацію, співпрацювати, переосмислювати висновки інших. Якщо ви хочете, аби школярі вивчили історичні документи, різноманітні тексти, зібрали цитати, проаналізували зображення, вказавши їхні характеристики, то зверніться до цього прийому.

1. Оберіть матеріал для вивчення

Заздалегідь підготуйте фрагменти (цитати, зображення, документи чи навіть учнівські наукові/творчі роботи), які будуть використовуватися на уроці. Можете об'єднати класи у групи, доручивши аналізувати фрагменти на одній зі стін. Також це може бути індивідуальна робота.

2. Розмістіть матеріали у кабінеті

Намагайтесь розмістити документи у стилі галереї – приблизно на одній відстані, на одній висоті, щоб учні могли розійтися класом або стати групою навпроти одного

«експонату». До речі, не обов'язково тільки на стіні розвішувати, можна й ставити на столі. Останній варіант особливо актуальний, коли вивчаються зразки, що ілюструють історичну епоху чи навіть стосуються певних тем з хімії. Головне, аби «експонати» були досить далеко один від одного.

3. Дослідження матеріалу

Інструкції щодо перегляду матеріалів будуть повністю залежати від мети, якої ви плануєте досягти протягом уроку. Якщо метою «Галереї» є ознайомлення учнів з новим матеріалом, можете попросити у процесі перегляду «експонатів» робити нотатки на чернетках.

Дайте декілька хвилин для прогулянки кімнатою, а потім попросіть записати враження про те, що вони бачили. Учні можуть ходити кімнатою самостійно чи групою. Координуйте цей процес словами: «Тепер перейдіть до іншого експоната». Стежте за тим, щоб діти не збиралися біля одного зображення, а рівномірно розподілилися перед усіма.

4. Підбиття підсумків

Після того, як учні переглянуть заплановану кількість матеріалу, проаналізуйте діяльність класу. Залежно від мети вправи, підбиття підсумків також може мати різні форми. Попросіть учнів поділитися зібраною інформацією в усній чи письмовій формі.

Усі висновки, яких дійшли школярі, можуть стати підґрунтям для осмислення нової складної теми чи аналізу проблеми, яку потрібно розв'язати. За бажанням можете оцінити виконання вправи, або ж це стане складовою тематичного балу.

Визначення проблеми

Якось Альберт Ейнштейн сказав: «Дайте годину для рішення проблеми і я витрачу п'ять хвилин на рішення, а решту часу – на визначення проблеми». Отже, критичне мислення в процесі розв'язання проблем це – розуміння того, що саме ви намагаєтеся вирішити.

Іноколи здається, що проблема, як і її рішення, лежить на поверхні. Утім, корені деяких проблем є значно глибшими, ніж може здаватися на початку. Вміння зазирати вглиб та бачити не очевидні причини стане дітям у пригоді протягом усього життя.

Процес виконання:

- 1. Що ми будемо вирішувати?** Для початку оберіть одну або кілька проблем, які необхідно розглянути. Це можуть бути як типові проблеми вашого населеного пункту (засміченість), або ж всесвітні – війни, глобальне потепління, корупція, вимирання диких тварин тощо.
- 2. То в чому причина?** Діти обрали проблему і мають подумати – чому, не дивлячися на зусилля великої кількості людей, її досі не вдається вирішити? Наприклад – сміття в місті. Проведіть обговорення, давши відповідь на наступні запитання:

- Яка передісторія цієї проблеми? Як вона виникла?
- Це тимчасова проблема?
- Як це впливає на мене, суспільство і світ?
- Чи випробовували певні рішення раніше?
- Чому проблема стала лише більшою?
- Що конкретно ми хочемо подолати?

Останнє запитання – дуже важливе, адже завжди є спокуса знайти найпростіше рішення, але насправді варто подивитися на проблему з різних боків. Наприклад, засміченість міста – чому сміття багато?

- Його не прибирають? (проблема в неправильному розподілі ресурсів міста і керівництві).
- Його кидають де завгодно? (проблема у ментальності, недостатній свідомості громадян).
- Його забагато виробляють? (проблема у несвідомому споживанні, неекологічному виробництві або відсутності відповідної законодавчої бази).
- Його неефективно переробляють? (проблема у відсутності сміттєспалювальних заводів).

Неймовірно, але поставивши одне й те саме запитання по-різному, ми відкриваємо різні шляхи розв'язання проблеми.

3. Що б зробив я? Діти мають подумати – як би вони розв'язали проблему, маючи усе необхідне? Нехай подумають над наступними запитаннями:

- Яке розв'язання цієї проблеми я вважаю найкращим?
- Чому я вважаю, що моє рішення спрацює?
- Що необхідно зробити, аби моє рішення стало реальністю?
- Що я можу зробити з проблемою просто зараз?

4. Підбийте підсумки. Чи звучали на початку вправи звинувачення у бік тих чи інших осіб? Чи пом'якшили учні свою думку? Адже часто ядро проблеми лежить поза межами можливостей однієї людини, навіть якщо вона наділена великими повноваженнями. Глобальні проблеми на рівні міст або країн часто вказують на нестачу зусиль не лише з боку керівництва, але населення країни в цілому.

Приєм «Кубик Блума»

«Кубик Блума» – навчальний прийом, що дозволяє швидко та невимушено перевірити рівень опанування учнями навчального матеріалу. Для цього використовується паперовий кубик, на кожному з боків якого позначаються опорні запитання.

Сенс прийому полягає в тому, що учні мають у процесі дискусії розглянути різні аспекти предмету вивчення, відповідаючи на опорні запитання в узгодженій послідовності. Цей прийом було запропоновано американським психологом і педагогом Бенджаміном Блумом, автором теорії таксономії, яка передбачає поділ цілей навчання на такі блоки:

- «знаю»;

- «творю»;
- «умію».

Правила використання прийому критичного мислення на уроках

Якнайкраще застосовувати прийом «Кубик Блума» під час уроку-узагальнення або у середині вивчення теми, коли діти вже добре орієнтуються в навчальному матеріалі.

Принцип роботи досить простий: на початку заняття формулюється тема уроку та зазначається коло запитань, які будуть обговорюватися. Після цього вчитель підкидає паперовий кубик. Грань, що випаде, визначить, якого типу має бути запитання до класу чи конкретного учня.

Зручніше за все орієнтуватися за опорним словом на поверхні кубика. Власне, з нього і доцільно починати формулювати запитання.

Опорні запитання та приклади завдань з використанням «Кубика Блума» для учнів середньої та старшої школи

Цей прийом є універсальним. Із залученням паперового кубика можна запропонувати різнопланові запитання, що дозволять визначити рівень знань з теми, що вивчається теми вивчення, сформулювати уміння бачити причинно-наслідкові зв'язки, здатність творчо підходити до вирішення поставлених завдань тощо.

На кожній із 6 граней кубика має міститись ключове слово, відповідно до якого можна організувати навчальний процес. Отже, кожна з граней має таке опорне завдання:

- **Назви!** Учні необхідно лише вказати власну назву чи термін, що позначає об'єкт, процес чи явище, про яке йдеться. Це звичайне відтворення знань, тому такі питання є найлегшими.

Приклад завдань до цього блоку: «Назви природні зони від екватору до полюсів», «Назви головних героїв поеми «Енеїда», «Назви формулу вуглецю» тощо.

Запроваджуючи підвищений рівень складності, у межах цього блоку можна запропонувати завдання, які передбачають надання відповідей у форматі «Так/Ні» стосовно запропонованих вчителем тверджень.

Наприклад, на уроках історії запропонуйте учням заповнити табличку, в якій навпроти дат позначені певні визначні події. У такому форматі можна здійснювати активне опитування і на інших уроках. Наприклад, поставте запитання на знання тексту, формул, значення іншомовних слів тощо.

- **Чому?** Цей блок запитань дозволяє побудувати причинно-наслідкові ланцюжки, що описують події та явища в межах теми обговорення.

Приклад запитань до цього блоку: «Чому листя зелене?», «Чому вода змінює агрегатний стан?», «Чому Катерина II видала наказ про ліквідацію Запорізької Січі?» тощо.

- **Поясни!** Це блок запитань, які спонукають учнів аргументувати власне бачення проблематики обговорення. А також дозволяють вчителю, використовуючи конкретні запитання, цілеспрямовано сформулювати в учня власне ставлення до предмету обговорення у процесі дискусії.

Для цього доцільно використовувати запитання уточнювального характеру. Формат може бути таким: «Як ти ставишся...?», «Ти дійсно вважаєш, що...?»

Приклад запитань до цього блоку: «Як ти думаєш, знаючи подальші трагічні події в історії України, чи можна вважати Богдана Хмельницького зрадником через співпрацю з Московським царством після Переяславської ради?»

- Запропонуй! Відповідно до предмету та теми обговорення у межах цього блоку учень має надати ідею власного завдання, для вирішення якого необхідно застосувати формулу, що вивчається, фразу, в якій застосовується певна анаграма, тощо. Або ж запропонувати, як можна використати теоретичні знання з теми, що вивчається, в конкретних умовах.

Приклад запитань до цього блоку: «Подумай, де можна використати у побуті знання тригонометричних формул?», «Як на практиці можна використати теоретичні знання про часові пояси?» тощо.

- **Вигадай!** Це блок творчих завдань, які містять елементи припущення та фантазування.

Приклад завдань до цього блоку: «Запропонуй риму», «Вигадай історію» тощо.

- **Поділись!** Запитання цього блоку стосуються власних емоцій та переживань учнів, їхнього ставлення до теми обговорення, вміння виділяти ключові факти тощо.

Приклад запитань до цього блоку: «Чому ти обрав саме цю тему?» тощо.

Використання прийому «Кубик Блума» на уроках у молодшій школі

Для учнів початкових класів можна обрати спрощений варіант завдань. Наприклад:

- Опиши: вкажи назву, колір, зазнач форму тощо.
- Порівняй: вкажи, у чому відмінність та подібність зазначених предметів чи явищ.
- Назви асоціацію: вкажи, на що схожий предмет чи явище, яке описується, та назви аналогії чи асоціації.
- Зроби аналіз: розкажи, з чого складається, як зроблено тощо.
- Застосуй: наведи приклади, де саме це можна використати, яку користь воно може мати.
- Оціни: вкажи «плюси» та «мінуси» у порівнянні з аналогічними предметами/явищами тощо.

Прийом «Кубик Блума» дуже подобається школярам – від найменших до найстарших класів. Він нескладний і водночас ефективний, адже дозволяє учням навчатися активно і невимушено.

Прийом критичного мислення «Лицарі Круглого столу»

Цей інструмент фактично імітує зібрання лицарів круглого столу Короля Артура. Також це варіант ведення дискусії, яка, як відомо, є дієвим способом навчити дітей думати. Учасники беруть слово, аби поділитися своєю точкою зору стосовно проблемної теми.

Використовуючи цей формат, учні можуть розкрити власні погляди, зробивши висновки з групової бесіди. Результат використання такого методу – школярі зможуть розширити свій світогляд шляхом аналізу різних думок. Додатково діти вчитимуться командній роботі.

Для чого? Учні мають усвідомити, як відсутність діалогу і однобокий погляд на проблему можуть обмежити цілісність сприйняття ситуації. Слухаючи ідеї інших, учні розширюють межі власного сприйняття світу, в якому вони живуть.

Процес виконання:

1. Вибір твердження

Підготуйте заздалегідь тексти. Це можуть бути погляди науковців на певну історичну подію або фрагмент художнього тексту, який потрібно обговорити. Як варіант, оберіть три-чотири запитання, що стосуються однієї теми, але розкривають різні точки зору (особливо актуально на уроках історії та літератури). Доцільно використати цей метод і на уроках фізики чи хімії перед виконанням лабораторної роботи, розгляду експерименту. У цьому разі опишіть бажаний результат роботи та запропонуйте придумати шляхи досягнення.

2. Об'єднання класу в групи

Залежно від кількості тверджень, проблемних запитань, способів досягнення результату погрупуйте клас (4-6 груп буде оптимально). Враховуйте також, скільки дітей у класі. Дайте завдання кожній групі думати над своїм твердженням.

3. Обговорення твердження

Дайте можливість групам користуватися всіма доступними джерелами інформації. Якщо у групах хочуть прочитати завдання чи твердження вголос – хай це зроблять. Далі попросіть обговорити прочитане, надати відповіді на такі запитання: про що йдеться у тексті, які основні ідеї та факти продемонстровано, чому це важливо саме зараз. Наприклад, для вивчення літературного тексту можна додати такі запитання: які проблеми порушуються? від якої особи йде оповідь? як саме це впливає на ідеї тексту?

4. Обрання речника

Кожна група обирає свого представника після обговорення. Цей учень має озвучити всі ідеї та твердження, які пропонують його однодумці. Дозвольте дітям самим обрати того, хто захищатиме їхні інтереси.

5. Обговорення: Частина I

Розставте по колу стільці, кількість яких відповідає кількості груп. Дитина, яка буде речником групи, сідає на цей стілець. Решта дітей стає чи сідає за спинами свого спікера. Доцільно буде дати можливість кожному учню сказати своє слово, незалежно від його ролі. За правилами, говорити може тільки один школяр, для цього він має стати прямо за спиною речника. Після того, як усі думки буде висловлено, речник має підсумувати сказане, висловивши думку групи. Простежте, аби було озвучено лише факти без оціночних суджень.

6. Обговорення: Частина II

Після того, як було підбито підсумки, попросіть речників прокоментувати озвучені твердження опонентів. Можна ставити запитання для уточнення. В ідеалі має початися діалог, який засвідчить різнобічні погляди на одну проблему.

7. Підбиття підсумків виконання завдання

Після обговорення дайте учням завдання обміркувати відповіді на такі запитання:

1. Що нового ви дізналися після обговорення?
2. Як змінилися ваші ідеї та твердження. Чи не змінилися взагалі? Попросіть пояснити будь-яку думку.
3. Чому твердження інших груп відрізняються? Чи варто брати їх до уваги?
4. Що позитивного у тому, що на одну проблему можна подивитися з різних боків?

Така групова робота передусім має проілюструвати, що для повноцінного розуміння ситуації може не вистачити лише однієї думки. Всебічне охоплення проблемного запитання дозволить швидше дістатися до істини.

«Барометр»: висловись щодо суперечливого питання

Прийом «Барометр» дозволяє учням візуалізувати різні точки зору. Діти відстоюють свою позицію у прямому та переносному сенсі, адже розташування школярів у процесі дискусії нагадує літеру U. Як стрілка барометра змінює своє положення відповідно до зміни зовнішніх чинників, так само може змінитися і думка учнів після виконання вправи.

Цей підхід буде особливо корисним у випадку, коли обрано гаряче питання. Воно може стосуватися теми уроку, конфлікту в класі, вибору того, куди поїхати класом наступного разу. Цікаво, що прийом однаково добре працює як на уроках фізики, так і на уроках літератури. Наприклад, готуючись до написання підсумкового твору, застосуйте «Барометр». Використовуючи цю вправу, ви отримаєте багато цікавих думок та ідей.

Етапи виконання вправи

1. Підготуйте простір

Знайдіть місце у класі чи коридорі, де учні зможуть стати у дві лінії (одна навпроти іншої) або у формі літери U. На краях умовної чи візуалізованої лінії поставте таблички:

«Повністю згоден», «Зовсім не згоден». Фрази можуть змінюватися відповідно до теми. Визначте місце для тих, хто дотримується нейтралітету.

2. Оголосіть умови

Оголосіть умови обговорення. Зважаючи на гостроту питання, можна очікувати вибухів агресії, суперечок між учнями. Бо не кожен може прийняти точку зору іншого, особливо, якщо вона кардинально відрізняється. Приблизний перелік правил проведення обговорення може бути таким:

- Повага до опонентів, до їхніх думок та слів.
- Чесність та відвертість у висловлюваннях, але без образ.
- Захист своєї думки, а не критика думок інших.
- Використання формулювання «Я», без звертання «Ви».

3. Визначте тему бесіди

Обирайте проблемну тему відповідно до уроку, ситуації у класі. Подбайте, аби тема була цікавою усім, неоднозначною, спонукала подумати та давала простір для думок.

4. Формулювання думок

Дайте учням час подумати над проблемою. Вони мають зважити всі за і проти, перш ніж обрати якусь позицію. Можливо, хтось захоче знайти інформацію у сторонніх джерелах.

5. Вибір позиції

Попросіть учнів стати біля лінії, яка відповідає їхній думці. Чим ближче вони до позначки, яку ви лишили на початку, тим більшою є їхня упевненість своїй позиції. Далі діти стають за спаданням впевненості. Вони можуть стати прямо біля позначки, або між двома крайнощами. Все залежить від того, наскільки вони погоджуються чи не погоджуються з запропонованою думкою.

6. Пояснення вибору

Коли учні зайняли місця, попросіть їх пояснити, чому вони вирішили стати саме там. Заохочуйте до висловлення аргументованої повної думки, підтвердженої фактами. Намагайтесь вислухати кожного, не допускаючи, щоб усі говорили одночасно. Також простежте, щоб усі позиції було розкрито однаково повно, уникайте власних оціночних дій.

Можете не опитувати весь клас, інколи достатньо трьох-чотирьох думок. Коли все проговорено, спитайте, чи ніхто не хоче змінити свою думку. Не забороняйте учням міняти позицію, якщо аргумент протилежної сторони виявився переконливим.

7. Підбийте підсумки

Поцікавтеся, як змінилась перша думка: вона зміцнилась, ослабла, категорично змінилась? Можете оформити на дошці основні аргументи «за» та «проти». Якщо передбачено виконання наступного завдання, то ці записи знадобляться.

Варіанти виконання вправи

Конкретний вибір: так, ні, не визначився. Не обов'язково, щоб кожен учень обирав та аргументував позицію, формуючи твердження, – це може зробити вчитель. Запропонуйте запитання, яке передбачає всього три варіанти відповіді – "так", "ні", "не визначився". За принципом згоди з твердженням учні займають свої місця вздовж ліній. Решта правил зберігається, тобто школярі можуть захищати або змінювати свою позицію.

Дистанційний "Барометр": намалюйте на дошці літеру U чи лінії за принципом, який використовувався для розміщення дітей у класі. Попросіть учнів сказати, якої точки зору вони дотримуються, та позначте це на дошці. Мета такого варіанту – дистанціюватися та побачити збоку, скільки учнів підтримує ту чи іншу точку зору.

Демонстрація різних перспектив: покажіть різні точки зору на одну подію. Прийом "Барометр" може бути використана для розгляду різних позицій, варіантів наслідків подій. Наприклад, можна обговорити на уроці неоднозначні рішення Богдана Хмельницького, чи суперечливу діяльність певних політичних партій, груп тощо. Такий підхід добре спрацює під час аналізу поведінки літературного персонажу. Можете поділити клас на групи, кожна з яких має через певний час озвучити свою позицію щодо проблеми. Групи можуть змінювати свою позицію, якщо вони вважають думки опонентів вагомими.

Вправа з читання

Читання – чудовий спосіб отримати нові знання. Утім, пасивне читання істотно відрізняється від критичного аналізу. Переконатись у цьому ви зможете, провівши сеанс аналітичного читання газети або журналу.

Для чого?

Газети та журнали – це не просто набір текстів. Вони мають свою концепцію, редакційну політику та перелік тем. Редактори не просто заповнюють сторінки новинами, взятими з інтернету, вони добирають статті таким чином, аби вони доповнювали одна одну. Донести до школярів думку про друковані видання як про цілісний інформаційний продукт – основне завдання вправи.

Процес виконання:

- 1. Присвятіть урок читанню.** Візьміть газету або журнал та попросіть учнів погортати сторінки. Нехай вони вивчать заголовки, оберуть статті, що їх цікавлять, та прочитають (над однією газетою може працювати група учнів, що дозволить швидко прочитати й оцінити більшу кількість матеріалу).
- 2. Проаналізуйте матеріал.** Діти мають перерахувати основні концепції та думки статей. Хто їх головні герої, яку позицію вони просувають, як статті пов'язані одна з одною, яку тему використано для кожної?
- 3. Складіть усе до купи.** Діти мають висловити думку щодо порядку денного газети або журналу.
 - Чи є у видання тема? Якого кола питань воно торкається?

- Чи просуває видання певні цінності?
- Яка цільова аудиторія (нехай діти спробують створити максимально точний психологічний портрет людей, які купують видання)?
- Як змінюються тексти від початку до кінця газети/журналу? З яких матеріалів починається видання, які знаходяться у середині, якими воно закінчується? Чому поділ саме такий?

Можна вирахувати процентне співвідношення: новини, аналітичні матеріали, інтерв'ю, реклама тощо.

4. **Підбийте підсумки.** Запитайте учнів, наскільки змінилося їхнє бачення газети/журналу після аналізу? Чи бачать вони якісь нові смисли? Чи стала їм подобатись газета більше чи менше?

Технологія синквейн («Сенкан»)

Якщо клас володіє мистецтвом складання хайку, то вважайте, вони знайомі з технологією «Сенкан». Як і біовірш, вона робить зі школярів поетів, але тут інші правила. Колись синквейн мав чіткі акценти, які не можна ігнорувати, зокрема – кількість рядків, кількість складів у рядку, наголоси. Варто відходити від такої практики, надаючи більше простору для творчості.

Правила створення синквейна:

- 1-й рядок – тема (прописується одним словом, іменником).
- 2-й рядок – два слова, які розкривають тему (бажано, прикметники).
- 3-й рядок – три слова на позначення дії, яка пов'язана зі словом у темі (дієслова, дієприкметники та дієприслівники).
- 4-й рядок – це не набір слів, це фраза, яка стане вираженням ставлення до теми (власний вислів чи чийсь афоризм, приказка).
- 5-й рядок – одне слово, яке стане висновком (найчастіше це синонім до слова в темі).

На урок

Перший, відкритий

Поспішаю, хвилююсь, та йду

Дарую себе дітям

У школі.

Цікаво, що технологія легко адаптується до всіх уроків. Можете дати завдання написати сенкан як завдання найвищого рівня складності.

Наприклад, для хімії:

- 1 рядок – назва речовини.
- 2 рядок – її основні характеристики.
- 3 рядок – дії, які виконує чи запускає речовина.
- 4 рядок – визначення.

- 5 рядок – інша назва цієї речовини.

Для історії:

- історична постать;
- характеристика;
- вчинок;
- посада;
- значення в історії.

Постать можна замінити датою чи подією і за тією ж логікою побудувати завдання. Така проста технологія, окрім розвитку критичного мислення, здатна підвищити інтерес до теми, розвинути креативність, удосконалити комунікативні навички. Також це непоганий спосіб зацікавити дітей, які люблять поезію і не люблять точні науки.

Вправа «Акваріум»

Вправа «Акваріум» є способом навчити критично мислити. Її можна застосовувати й у процесі вивчення поточної теми. Якщо коротко, то обговорення певної теми має проходити серед учнів, які сидять колом. Вони є «рибками» в «акваріумі». Решта класу стоїть за спинами речників та уважно стежить за перебігом розмови. У процесі реалізації прийому ролі можуть змінюватись.

Вправа допоможе навчити робити висновки з урахуванням точки зору співрозмовників, покаже, як переосмислити власні думки після отримання нової інформації. Ця стратегія особливо корисна, коли потрібно залучити до бесіди увесь клас та важливо налагодити продуктивну комунікацію серед школярів. Вправа може стати опорною точкою, підготовчим етапом виконання більш складного завдання. Це дієвий інструмент, який здатен навчити ефективно дискутувати.

Процес виконання

Оберіть тему розмови

Фактично будь-яка тема може бути використана для обговорення. Немає єдиної поради щодо вибору матеріалу. З упевненістю можна сказати одне: вправа дозволить врахувати різні точки зору на ту ж саму проблему. «Акваріум» допоможе обговорити будь-який конфлікт – історичний, літературний чи конфлікт у класі.

Підготуйте кабінет

Дискусія в «акваріумі» вимагає особливого розміщення стільців – по колу. Це і є імпровізований акваріум, навколо якого має бути вдосталь місця для розміщення решти учасників розмови. Як правило, 6-12 стільців створюють оптимальні умови для обговорення, дозволяючи висловитись кожному учаснику. Дійте за ситуацією, залежно від кількості учнів у класі.

Підготуйтеся до обговорення

Найкраще, якщо ви дасте декілька хвилин на обдумування запитань чи отриманої інформації. Це допоможе більш ефективно побудувати роботу під час виконання вправи протягом уроку.

Обговоріть норми та правила виконання вправи

Існує багато способів організувати обговорення. Наприклад, деякі вчителі пропонують мінятися місцями слухачам і речникам через 15 хвилин обговорення. Після чого слухачі та речники міняються місцями. Але можна дати більше свободи класу.

Об'єднайте клас у групи, речники яких сидять у колі. У процесі розмови будь-хто з команди може доторкнутись до плеча того, хто говорить, та зайняти його місце. Так кожен зможе висловитись.

Який би спосіб ви не обрали, сформулюйте чіткі правила та поясніть учням алгоритм роботи, інакше можна перетворити урок на хаос. Щоб цього уникнути, заздалегідь розробіть інструкції для учнів, де буде зазначено, наприклад:

- Що мають слухати?
- Чи мають робити нотатки?
- Чи можуть перебивати?

Якщо ви планували виставляти оцінку за виконання вправи, повідомте, що за грубе та неодноразове порушення правил команду очікують «штрафи».

Опитування

Після обговорення можете попросити учнів подумати про те, чи пройшла розмова успішно, про що вони дізналися. Школярі можуть оцінити свою роботу і внесок однокласників у розвиток дискусії. Якщо є час, спитайте, як, на їх думку, у майбутньому можна покращити виконання вправи. Таке опитування може проводитися у письмовій чи усній формі.

Варіанти виконання вправи

Опозиційний «Акваріум». Це тип групового обговорення, який використовується, коли є дві різні точки зору на одне й те саме запитання. Поки група, яка відстоює одну позицію, обговорює її у колі, решта класу виступає у ролі слухачів та спостерігачів. Потім групи міняються місцями. Такий підхід має на меті зробити все, аби групи послушали одна одну та сформулювали запитання, які їх цікавлять запитання з позиції опонентів. Після того, як обидві позиції озвучені, учні мають переосмислити свої аргументи або ж продовжити відстоювати власні переконання.

«Акваріум» багатьох точок зору. Такий формат роботи дозволяє учню подивитися на запитання чи текст з різних точок зору. По-перше, задайте вектори думок декільком групам. Наприклад, клас може дослідити життя і діяльність історичного персонажа з точки зору проявів його особистості. Відповідь на запитання «Чому особистість прийняла певне рішення?», може бути сформульована на підставі аналізу таких чинників: її вік та досвід, вплив друзів і ворогів, політичні переконання, соціальний статус, фінансове становище тощо. Така стратегія чудово підійде для аналізу художнього твору.

Уміння продуктивно дискутувати лежить в основі здатності критично мислити. Ці поняття нероздільні, тому так важливо подібні вправи залучати до навчального процесу.

Метод для критичного аналізу інформації Fishbone

Що спільного у звичайної риби та школи? Нічого. А от у технології Fishbone та навчання є дещо схоже! Але давайте детальніше.

Метод Fishbone ще у середині минулого сторіччя розробив японський професор Каору Ісікава, який є одним з найвідоміших у світі теоретиків менеджменту. Спочатку ця методика стала допоміжним інструментом для аналізу якості та покращення різноманітних промислових процесів, а згодом перетворилася на чудовий педагогічний інструмент.

До речі, саме за допомогою методики Fishbone професору Ісікава вдалося повністю змінити стратегію роботи відомого концерну Toyota, зробивши виробництво більш успішним. Викликає зацікавленість, чи не так?

Переваги

Дослівно Fishbone перекладається як «Риб'яча кістка» або «Кістяк риби». І дійсно, в основі методики - схематична діаграма у формі риб'ячого кістяка. Така нестандартна та водночас проста схема дозволяє провести швидкий і точний аналіз певної проблеми, виявивши її причини та наслідки. А потім потрібно лише зробити правильні висновки.

Використання схеми Fishbone дає можливість:

- розвивати критичне мислення;
- організувати роботу учнів у парах та групах;
- візуалізувати причинно-наслідковий зв'язок;
- розподіляти етапи роботи за рівнем значущості.

Величезна перевага Fishbone полягає в універсальності: з його допомогою можна вирішити будь-яку проблему, і не лише шкільну! Цей метод дозволяє розкласти ціле на окремі складові та детально їх розглянути.

Процес виконання

Метод Fishbone можна використовувати як окремо для проведення аналізу певної ситуації, так і зробити його стратегією цілого уроку. При цьому найбільшого ефекту можна досягти під час узагальнювальних уроків систематизації знань, коли розглядається вже вивчена тема.

1. Ознайомте з правилами.

Схема складається з чотирьох основних блоків, представлених у вигляді голови, кісток та хвоста риби. Кожна з них відповідає за окремі аспекти:

- голова – тема, запитання або проблема, що підлягає аналізу;
- верхні кістки (або ті, що розміщені з правого боку при вертикальному розташуванні схеми) – основні поняття теми та причини виникнення проблеми;
- нижні кістки (або ті, що розміщені з лівого боку при вертикальному розташуванні схеми) – факти, що є підтвердженням певних причин чи понять, вказаних у схемі;

- хвіст – відповідь на поставлене запитання, висновки.

Найважливіші поняття треба розміщувати ближче до голови.

2. Об'єднайте учнів у групи.

Fishbone буде доречним як під час індивідуальної, так і групової роботи. В останньому випадку навіть цікавіше, адже учасники групи зможуть обговорити проблемне запитання та поглянути на нього з різних точок зору. Як правило, стратегія виконується в декілька етапів:

- Формування групи для аналізу проблемного запитання. Оптимальна кількість учнів – 5.
- Кожна група отримує зображення риб'ячого кістяка (або малює його самостійно), а потім заповнює основні кістки, вказуючи проблему, причини та факти.
- Заповнювати схему можна лише після ретельного обговорення всією групою, яке має займати приблизно 10 хвилин.
- Якщо проблем та фактів, які заслуговують на увагу, багато, то до основної схеми можна домалювати відгалуження.
- Коли схема повністю заповнена, настає час детального аналізу причин та наявних фактів.

3. Опитування

Після обговорення в групах учні презентують результати роботи перед класом, аргументуючи свої висновки та відповідаючи на запитання однокласників. Потім попросіть учнів подумати про те, що нового вони дізналися, яких висновків дійшли та наскільки успішною була дискусія.

Метод Fishbone може бути використаний на уроках історії, літератури, права тощо. З його допомогою можна обговорювати будь-які проблемні запитання та розвивати критичне мислення.

Методика РАФТ – інтеграція екстремального спорту та критичного мислення

Хочете навчити учнів висловлювати власні думки, емоції та враження письмово? У цьому вам допоможе РАФТ. Ні, ставати екстремалами та сплавлятися гірськими річками у човні не доведеться, а от працювати з текстами – так. РАФТ – педагогічний прийом, спрямований на розвиток критичного мислення та вміння аналізувати проблеми, формулювати висновки і давати власну оцінку.

Абревіатура РАФТ розшифровується як:

Роль	Аудиторія	Форма	Тема
Хто є учасником подій та може про них розповісти? З позиції якого персонажа може відбуватися розповідь?	Для кого може бути написаний текст, кому він буде цікавий?	В якій формі може бути написаний текст? Вибір жанру.	Про що буде текст? Яку тему він розкриватиме?

При використанні РАФТ основне завдання учнів – вжитися у відповідну роль, говорити від імені певного персонажа, описати його чи розказати про нього. При цьому необхідно обрати для висловлювання оптимальну літературну форму, через яку до аудиторії доноситимуть обрані ідеї. Така стратегія дозволить учням побачити ситуацію з різних боків та краще її зрозуміти.

Зауважте, що учень може говорити від імені будь-якого персонажа. І він не обов'язково має бути людиною, це також може бути звір чи неживий предмет. Так навіть буде цікавіше! Звісно, вчителю краще спочатку навести приклад, так діти краще зрозуміють, що саме їм треба робити.

Процес виконання

Насамперед, учителю, який прагне використати на уроці методику РАФТ, необхідно визначитися з темою. Вона має бути актуальною та цікавою, такою, щоб учні могли із задоволенням вжитися в роль. Також необхідно забезпечити дітям наявність наочного матеріалу, так буде легше і, звісно, цікавіше. Подальша робота має проходити у такій послідовності:

1. Стадія виклику.

На цьому етапі необхідно обговорити з учнями те, як вони мають діяти, а щоб залучити до процесу обговорення та вибору можливих ролей всіх, скористайтеся стратегіями мозкового штурму. Наприклад, на уроці історії під час обговорення передумов та наслідків Емського указу, учні зможуть вжитися у роль царя Олександра II, який і підписав наказ, Михайла Драгоманова, який був вимушений друкувати свої твори за кордоном, пересічного громадянина, який зіткнувся зі значними утисками тощо. Обрані ролі записуються у першу колонку.

До другої колонки заноситься інформація про людей чи соціальні групи, яким буде цікава розповідь, а до третьої – форми та жанри, що будуть використані. Четверта колонка може заповнюватися вже після того, як учні завершать роботу, але вчитель також може внести туди опорні думки для майбутніх текстів.

Коли таблиця буде заповнена, діти зможуть розпочати працювати над створенням тексту. Зверніть увагу: робота може бути як індивідуальною, так і груповою, все залежить від того, які ви поставили цілі.

2. Стадія осмислення.

На цьому етапі учні вибірково зачитують тексти – це дозволить побачити, що вийшло у них та їх товаришів. І саме зараз вчитель може надати дітям додаткову інформацію щодо теми, яку вони опрацюють.

3. Стадія рефлексії.

Рефлексія складається з детального аналізу та осмислення усього отриманого матеріалу. Учні обговорюють і порівнюють нові та уже відомі факти, аналізують почуте від учителя. А щоб досягти справді значного ефекту, краще використати наочний матеріал: світлини, слайди, пов'язані з темою заняття.

Де використати?

РАФТ як технологія критичного мислення зручна своєю універсальністю. Її можна використовувати на уроках:

- історії;
- літератури;
- географії;
- правознавства;
- художньої культури тощо.

Якщо ви прагнете зацікавити учнів та допомогти їм повністю зануритися в тему, то метод РАФТ стане вашим незамінним помічником. І головне – він навчить дітей бачити ситуацію з різних боків, а це важливо не тільки для школи, а і для подальшого життя.

